

Miškininkystės vystymo Europos Sąjungoje tendencijos ir Lietuvos miškų ūkio valdymo aktualijos

Vladislavas Domarkas

*Kauno technologijos universitetas
K.Donelaičio g.20, LT-44239 Kaunas*

Algirdas Varapnickas

*Valstybinė įmonė Kretingos miškų urėdija
Savanorių g. 27, LT-97111 Kretinga*

Remiantis Europos Sąjungos (ES) strateginiais dokumentais dėl miškininkystės vystymo, straipsnyje analizuojamos miškininkystės raidos ES tendencijos ir, remiantis kai kurių ES šalių patirties analize bei pastaraisiais metais Lietuvoje atliktų tyrimų ir svarstymų medžiaga, aptariami galimi Lietuvos miškų ūkio sistemos valdymo optimizavimo variantai. Akcentuojama, kad tolimesnei ES valstybių narių miškų ūkio raidai turi įtakos Europos Sąjungos Tarybos patvirtinta Europos Sąjungos miškininkystės strategija bei jos įgyvendinimo veiksmų planas, tačiau iki šiol ES nėra bendro miškų ūkio valdymo modelio, ir todėl nacionaliniai modeliai kuriami atsižvelgiant į vietines sąlygas, susiklosčiusias tradicijas ir bendrąsias ES miškų ūkio vystymosi tendencijas. Parodyta, kad Lietuvoje iki šiol vyksta miškų ūkio valdymo optimizavimo kelių paieškos, sprendžiant valstybinių ir privačių miškų santykio dilemą bei esamų urėdijų struktūrinių per-tvarkymų tikslingumo klausimus.

Raktažodžiai: miškų ūkis, urėdija, valdymo optimizavimas.

Keywords: forestry, forestry district, control optimization.

Įvadas

Daugiau kaip trečdalis Europos Sąjungos (ES) teritorijos yra apaugusi mišku. Tai didelis turtas, ir visiškai natūralu, kad šiam turtui valdyti yra sukurtos valstybinės ir ūkinės struktūros. Miško ūkis - sudėtinga veikla. Kad šis ūkis tinkamai atliktų svarbiausias savo funkcijas, jį reikia tinkamai valdyti, tvarkyti ir naudoti.

Numatoma, kad ateityje apie 60 proc. Lietuvos miškų bus valstybiniai, likusieji – privatūs. Todėl aplinka ir miškų būklė ateityje labai priklausys tiek nuo privačių miško savininkų laikysenos, tiek nuo

valstybinių miškų ūkio politikos įgyvendinant mišką tausojančios ūkinės veiklos principus. Ši veikla turi užtikrinti nepertraukiamą ir daugiataksių miško naudojimą ir su mažiausiu poveikiu gamtinei aplinkai galimybę gauti didžiausių pajamų. Tą veiklą apibrėžia *Lietuvos Respublikos miškų įstatymas* [1] ir daugelis taisyklių, nuostatų, normatyvų bei rekomendacijų. Siekiant didesnio miškų ūkio efektyvumo, iki šiol ieškoma būdų miškų ūkio valdymui optimizuoti, pasitelkus tiek savąją, tiek kitų šalių patirtį, ir kartu atsižvelgiant į šią veiklos sritį reglamentuojančius ar tendencijas nusakančius ES dokumentus. 1998 m. Europos Sąjungos Taryba patvirtino *Europos Sąjungos miškininkystės strategiją* [2], paremtą dviem pagrindiniais principais: 1) tvaraus miškų valdymo; 2) daugiafunkcinio (ekologinio, ekonominio, socialinio) miškų vaidmens. Vadovaujantis šia *Strategija*, kuriamos miškų ūkio politikos ir jos įgyvendinimo strategijos. *Lietuvos miškų ūkio politikos ir jos įgyvendinimo strategija* patvirtinta Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugsėjo 17 d. įsakymu. Jos bendrųjų nuostatų skyriuje nurodoma, kad siekiant

Vladislavas Domarkas – Kauno technologijos universiteto Viešojo administravimo katedros vedėjas, profesorius, technologijos mokslų habilituotas daktaras.

El. paštas: vladislavas.domarkas@ktu.lt

Algirdas Varapnickas - VĮ Kretingos miškų urėdijos miškų apsaugos ir kontrolės inžinierius, viešojo administravimo magistras.

El. paštas: apsauga@kretmu.lt

Straipsnis įteiktas redakcijai 2006 m. spalio mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2006 m. lapkričio mėn.

užtikrinti subalansuotą miško ūkio plėtrą, patenkinti įvairių visuomenės grupių poreikius miškui ir užtikrinti miškų išsaugojimą ateities kartoms, pripažįstant ilgą miško augimo trukmę ir atsižvelgiant į nuosavybės formų skirtumus ir sąveiką, skatinant sąlygas, kuriomis teisingai tvarkomi miškai duotų šaliai ekonominę naudą, Lietuvoje yra formuojama ilgalaikė miškų ūkio politika, suderinta su kitų šalių ūkio šakų politikomis ir besiremianti šalies tradicijomis ir Europos Sąjungos teisinių normų, tarptautinių konvencijų, rezoliucijų, susitarimų, programų bei nacionalinių teisės aktų reikalavimais. Miškų ūkio politikos įgyvendinimui panaudojami miškų ūkio politikos instrumentai: gerai organizuota, kvalifikuota ir nepriklausanti nuo trumpalaikių politinių pokyčių miškų administracija; *Miškų įstatymas* ir kiti teisės aktai; mokesčiai ir finansinė parama; švietimas ir mokymas; miškų ūkio informacijos valdymas; ryšiai su visuomene [3].

Nuo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 1918 metais iki šiol miškų ūkio sistema buvo ne sykį reformuota, dažnai šiuos procesus susiejant su šalį valdančių politinių jėgų interesais ir miškų ūkio politikos suvokimu. To neišvengiama ir dabartiniu laikotarpiu. Todėl svarbu analizuoti šio laikotarpio miškų ūkio valdymo raidos ypatybes Lietuvos narystės Europos Sąjungoje kontekste, kad būtų galima objektyviau vertinti teigiamas ir neigiamas to valdymo pasekmes, ieškant kelių jam tobulinti. Šio straipsnio pagrindinis tikslas – išryškinti Europos Sąjungos strateginių dokumentų nuostatas miškų ūkio vystymo klausimais ir, remiantis kai kurių ES šalių patirties analize, įvertinti galimus Lietuvos miškų ūkio sistemos valdymo optimizavimo variantus.

2. Europos Sąjungos miškų ūkio politinis kontekstas ir bendrieji politikos principai

Europos Sąjunga jau nuo susikūrimo įgyvendina ir tobulina palankią savo ūkiui muitų, laisvos prekybos, laisvo darbo jėgos judėjimo ir koordinuotų kapitalo paslaugų politiką. Bendroji ir atskirų ūkio šakų politika bei tarptautiniai susitarimai turėjo įtakos ir ES miškų politikos principams. Todėl daugelyje ES valstybių iš esmės atnaujinti miško įstatymai ir atitinkamos ūkinės veiklos reglamentavimo normos, ypač aplinkos ir medžioklės srityse. Atnaujintuose įstatymuose skelbiama miško ekonominių, socialinių, kultūrinių ir aplinkosauginių miško funkcijų lygybė, atitiktis Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtros konferencijos (Rio de Žaneiras, 1992) bei Helsinkio (1993) ministrų konferencijos dokumentams bei rezoliucijoms, nauji nuosavybės

santykiai pereinamosios ekonomikos šalyse. Įsigaliojus atnaujintiems miško įstatymams buvo rengiamos nacionalinės miškų programos. Tuos procesus lėmė trys priežastys: 1) plačioji visuomenė vis labiau domisi miškais, jų būkle ir vis intensyviau prieštarauja profesionalų veiklai juose; 2) vyriausybės stengiasi užtikrinti didesnę miškų sektoriaus strateginės plėtros viešumą ir demokratiškumą; 3) aplinkos organizacijos didina savo politinę ir administracinę įtaką miško ūkiui, veržiasi dalyvauti jo valdymo organuose [5].

Europos Bendrijos steigimo sutartyje nėra numatyta konkreti bendroji miškininkystės politika: už miškininkystės politiką atsakingos valstybės narės, tačiau, laikantis subsidiarumo principo ir pasidalijamosios atsakomybės principo, Bendrija gali aktyviai prisidėti įgyvendindama tvaraus miškų valdymo ir jų daugiafunkcinio vaidmens priemones. Europos Komisijoje miškų ūkio sektorius pasidalijęs tarp dviejų generalinių direktoratų: Aplinkos direktorato ir Žemės ūkio direktorato. Tačiau miškų ūkio tvarkymui turi įtakos ir kiti direktoratai, pirmiausia Finansų ir Įmonių direktoratai.

Reikšminga ES miškų valdymo ypatybė ta, kad kiekviena šalis turi savo valdymo kultūrą ir specifinius tikslus, skirtingas nuosavybės struktūras ir tam tikrus konkrečius socialinius, visuomeninius poreikius ir nuogaštavimus dėl miškų (pvz., klimato pasikeitimai, biologinės įvairovės praradimai, nelegalūs kirtimai ir pan.).

Kaip minėta, *Europos Sąjungos miškų ūkio strategija* nubrėžia bendras šakos vystymosi tendencijas ir perspektyvas bei bendro pobūdžio tikslus. Tai visų pirma ekonominės, ekologinės naudos ir socialinių funkcijų subalansavimas, t.y. europiniai tvaraus ir subalansuoto ūkininkavimo miškuose principai. Joje atsižvelgiama į kitų sektorių politiką, darančią poveikį miškams bei nuo miškų priklausomų gyventojų interesams ir paprotinėms teisėms.

Europos Sąjungos miškų ūkio strategijoje užfiksuoti bendrieji ES miškų politikos principai gali būti taip apibendrinami [5]:

1. Miškai turi būti saugomi ir tvarkomi kaip atsinaujinantis išteklius, siekiant užtikrinti esminę Europos Bendrijai dabar ir ateityje miško produktų ir paslaugų pasiūlą ir apimančią tris veiklos sritis: 1) medienos gamybos didinimą; 2) aplinkos saugą ir gerinimą; 3) teisę lankytis miške poilsiauti, - t.y. deklaruojamas daugiatiksliis miško ūkis pagal nuosavybės formas, laiką ir vietą;
2. Miškų politika turi: 1) pripažinti ilgą miško auginimo trukmę ir vengti staigių krypties

pokyčių; 2) atsižvelgti į nuosavybės formų skirtumus bei sąveiką (privati, valstybinė, kita viešoji); 3) skatinti sąlygas, kuriomis tinkamai tvarkomi miškai teiktų ekonominę naudą;

3. Miškų politika turi būti derinama su kitų ūkio sektorių: žemės naudojimo, žemės ūkio, medienos pramonės, regioninės plėtros (ypač darbo vietų kūrimo požiūriu), miesto ir kaimo aplinkos;
4. Žemės ūkio ir kitų ūkio sektorių politikos turi atsižvelgti į miško ūkio reikmes;
5. Miškų savininkai gali tvarkytis juos savo nuožiūra, bet nepažeisdami nacionalinių įstatymų;
6. Miškų politikos priemonės turi būti derinamos Bendrijos lygyje bendriems tikslams pasiekti.

Strategijoje akcentuojama, kad apibrėžtų jos tikslų turi būti siekiama įgyvendinant platesnį Bendrijos siekį skatinti miškų išsaugojimą ir subalansuotą naudojimą bet kurioje jų buvimo geografinėje teritorijoje ar klimato zonoje. Tuo tikslu 2000 m. lapkričio 7 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė iki 2006 m. pabaigos galiojusį reglamentą *Dėl priemonių, skatinančių atogrąžų ir kitų miškų išsaugojimą bei subalansuotą valdymą* [6]. Vykdamas veiklą pagal šį reglamentą, visų pirma siekiama: a) sukurti atitinkamas nacionalines ir tarptautines miškų politikos sistemas, grindžiamas realistišku miškų įvertinimu, į kurį įeina žemėtvarka, teisinga prekyba miško produkcija, pagaminta subalansuotos gamybos metodais, teisinės ir fiskalinės priemonės, institucinė plėtra, parama privačiam sektoriui ir nuo miškų priklausomų gyventojų pasirengimui formuoti savo socialinį, ekonominį ir kultūrinį vystymąsi; b) išsaugoti ir atkurti miškus, kurie dėl savo didelės ekologinės vertės, visų pirma, vertinimo saugant biologinę įvairovę, arba dėl jų vietinio ar pasaulinio masto poveikio, pavyzdžiui, siekiant apsaugoti hidrografinius baseinus, užkirsti kelią dirvožemio erozijai arba klimato kaitai, laikomi svarbiais; c) subalansuotai valdyti ir naudoti mišką, kad būtų teikiama ekonominė, socialinė ir ekologinė nauda, ir inter alia, sertifikuoti mišką – atsižvelgti į skirtingas mažų ir didelių miškų valdymo sąlygas – aplinkai tinkamu būdu apsirūpinti mediena ir kitais miško produktais bei atkurti mišką savaiminio atžėlimo ir atželdinimo būdu.

2005 m. kovo 10 d. Europos Bendrijos Komisija priėmė komunikatą, kuriame pateikė *Ataskaitą apie ES miškininkystės strategijos įgyvendinimą* [7;

8]. Šiame *Komunikate* pateikiamos pagrindinės tyrimo išvados bei naujausi su miškais ir miškininkyste susiję klausimai bei nustatomos galimų veiksmų ateityje gairės.

Ataskaitoje pateikiama trumpa Europos Sąjungos miškų sektoriaus apžvalga bei pokyčiai įvykę, priėmus 10 naujų narių. ES miškų sektoriui būdinga didelė miškų rūšių, dydžio, nuosavybės struktūros ir socialinių – ekonominių sąlygų įvairovė. Iš viso miškai ir kitokia miškinga žemė užima apie 160 milijonų hektarų, arba 35 proc. ES žemės ploto. Be to, dėl miškų apželdinimo programų ir dėl natūralios vegetacijos sekos miškų ES daugėja. ES miškų yra įvairiose ekologinėse aplinkose: nuo borealinės iki Viduržemio jūros arba nuo alpinės iki žemumų. Europos žemyne iš visų biotopų gausiausiai įvairių rūšių gyvena miškuose, kurie atlieka svarbias aplinkosaugos funkcijas, tokias kaip biologinės įvairovės apsauga ir vandens bei dirvožemio apsauga.

Apytiksliai 12 proc. miškų teritorijos sudaro saugomi miškai. Miškai gausina kraštovaizdžio ir kultūros vertybes bei padeda vykdyti kitas veiklos rūšis, tokias kaip poilsis, medžioklė ir turizmas.

Apie 60 proc. ES miškų yra privatūs; juos valdo apytiksliai 15 milijonų privačių šeiminkų. Privačios miškų valdos sudaro vidutiniškai 13 hektarų, bet daugiausia privačių miškų yra mažesni nei 3 hektarų.

ES yra viena didžiausių miško produkcijos gamintojų, prekybininkų ir vartotojų pasaulyje. Miškininkystėje ir su mišku daugiau ar mažiau susietose pramonės šakose dirba apie 3,4 milijonai žmonių. Vidutinė metinė medienos produkcija ES sudaro beveik 400 milijonų m³, o tai tik truputį daugiau nei 60 proc. metinio miškų prieauglio. Ekonominė ir socialinė miškininkystės svarba kaimo vietovėse paprastai nepakankamai vertinama, nes miškininkystės darbuotojai dažnai yra savarankiškai arba mažose įmonėse dirbantys asmenys, kurie šią veiklą dažnai derina su veikla kituose ekonomikos sektoriuose. Iš miškų gaunama ne tik mediena ir kamščiamedis, bet ir kitų produktų, tokių kaip derva, vaistiniai augalai, grybai ir uogos.

ES nuolat rūpinasi miškų apsauga. Pagrindinės žalos miškams priežastys yra biotiniai veiksniai ir nuganymas. Kiti miškams įtaką darantys veiksniai yra oro tarša, audros ir gaisrai. ES teisės aktai padėjo gerokai pagerinti oro kokybę, bet oro teršalų nuosėdos vis dar kelia susirūpinimą. Pastaraisiais metais didelius miškų plotus stipriai nuniokojo didelės audros. Kasmet išdega apie 0,5 milijonai hektarų miškų ir kitų miškingų žemių, daugiausia Viduržemio jūros šalyse. Dėl naujausios ES plėtros

iki 25 valstybių narių stipriai išaugo ES miškų ūkio sektorius: ne vien tik miškų ploto prasme (20 proc.), bet ir gamybos bei ekologinio potencialo prasme. Daug naujų valstybių narių atkūrė nuosavybės teises ir (arba) privatizavo miškų žemę ir kitą su miškais susijusį turtą, įskaitant kai kurias anksčiau valstybės vykdytas miškų administravimo veiklos rūšis. Nepaisant to, 10 naujų valstybių narių turi daugiau valstybės valdomų miškų nei buvusios ES-15 [7; 8].

Nuo 1998 m. miškų politikos kontekstas ES labai pasikeitė ne vien tik dėl tiesiogiai su miškų sektoriumi susijusių sprendimų, bet ir dėl bendresnių pokyčių vykdomos politikos aplinkoje. 2002 m. Johanesburge vykusiame Pasaulio vadovų susitikime dėl tvarios plėtos miškai buvo glaudžiai susieti su tvaria plėtra. Visos Europos lygmeniu 4-osios Ministrų konferencijos dėl miškų apsaugos, įvykusios 2003 m. Vienoje, rezoliucijose ir deklaracijose buvo suformuluotos bendros sąvokos ir apibrėžimai bei nustatytos darnių veiksmų sekos siekiant apsaugoti ir tvariai valdyti miškus. ES lygmeniu Šeštosios Bendrijos aplinkos veiksmų programos priėmimas 2002 m. ir BŽŪP politikos reforma 2003 m., sustiprinusi kaimo plėtos politiką, yra svarbūs ir valstybių narių miškų politikoms įtaką darantys įvykiai [9].

Ataskaitoje suformuluotos trys apibendrinamos ateities gairės, kurių esmė tokia: 1) siekiant išlaikyti ES daugiataklės miškininkystės tradiciją ir balansuojant tarp miškų aplinkosauginės bei socialinės ir ekonominės naudos būtina tobulinti miškų valdymą; 2) siekiant bendrai atsižvelgti į įvairias miškų funkcijas ir į jų ryšį su kitomis politikomis, miškų politikos formavimo procese reikia stiprinti ryšį tarp ES politikų ir koordinavimą tarp Komisijos ir valstybių narių bei sukurti adekvačius strategijos įgyvendinimo stebėsenos mechanizmu; 3) siekiant didinti sprendimo priėmimo procedūrų skaidrumą ir struktūrizuotą dialogą su visais susijusiais subjektais, reikia peržiūrėti ir sustiprinti miškininkystės konsultacines struktūras Bendrijos ir nacionaliniu lygmeniu.

Ataskaitoje akcentuojama, kad vis labiau pripažįstama pasaulinė miškų, taip pat klimato kaitos ir biologinės įvairovės svarba tvariai plėtrai ir kad ES turėtų toliau tvirtai remti tvaraus miškų valdymo tarptautinius išipareigojimus pasauliniu lygmeniu. Šiuo atžvilgiu svarbus 2005 m. gegužę Jungtinių Tautų Miškų forumo 5-ojoje sesijoje priimtas sprendimas dėl būsimųjų su miškais susijusių tarptautinių susitarimų. Nurodoma, kad *ES miškininkystės strategija*, suteikdama pavyzdinę struktūrą su miškais susijusioms politikoms, iniciatyvoms ir

veiksmams, pakeitė dabartinį su miškais susijusių klausimų aptarimo būdą. Tačiau pokyčiai politikos kontekste rodo, kad ateityje ES miškų išteklių valdymui reikės darnesnio ir aktyvesnio metodo. Toks metodas turėtų būti pagrįstas bendra ES miškų sektoriaus vizija ir jam išskylančiomis užduotimis pasaulio, Bendrijos ir nacionaliniu lygmeniu bei bendru supratimu to, kaip miškai ir miškininkystė gali prisidėti prie šiuolaikinės visuomenės gerovės. Čia turėtų būti įtraukti aiškūs, reguliariai stebėsenai ir reguliariam patikrinimui pagrindą suteikiantys tikslai; jie turėtų struktūrizuotoje sistemoje sujungti temines, horizontalias ir bendras įvairiems sektoriams politines iniciatyvas Bendrijos ir nacionaliniu lygmeniu ir taip skatinti geresnį ir efektyvesnį koordinavimą ir konsultavimą, ir remti įvairių susijusių veikėjų pasikeitimą informacija. Todėl Komisija pasiūlė sukurti tvaraus miškų valdymo ES veiksmų planą, kuris suteiktų nuoseklią su miškais susijusių veiksmų įgyvendinimo sistemą ir taptų Bendrijos veiksmų ir valstybių narių miškų politikų koordinacine priemone. Į Bendrijos ir nacionaliniu lygmeniu atliekamų veiksmų sąrašą pasiūlyti įtraukti šie elementai ir sritys: socialiniai ekonominiai klausimai (miškininkystės konkurencingumas, socialinių ir aplinkosaugos prekių ir paslaugų įvertinimas ir t.t.); aplinkos klausimai (klimato kaita, miškų gaisrai, biomasės energijos panaudojimas, biologinės įvairovės išsaugojimas); medienos kaip energijos šaltinio naudojimas; informacija apie medieną kaip atsinaujinantį ir aplinkai nekenkiantį išteklių; valdymo klausimai; horizontali veikla (moksliniai tyrimai, mokymas, miškų statistika, stebėseną); koordinavimas, ryšiai ir bendradarbiavimas [7].

Nuomonės dėl *Ataskaitos apie ES miškininkystės strategijos įgyvendinimą* pareiškė Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) [9] ir Regionų komitetas (RK) [10]. EESRK įsitikinimu, būtina dar geriau koordinuoti įvairius svarbiausius miškų politikos klausimus, o miškininkystės sektoriaus problemas tinkamiau atspindėti priimant sprendimus įvairiose sektorių politikos srityse. Siekiant pagerinti koordinavimą, buvo siūloma paskirti vieną instituciją, atsakingą už miškininkystės strategijos įgyvendinimą ir bendravimą su atskirais generaliniais direktoratais, valstybėmis narėmis, miškininkystės sektoriaus valdžios institucijomis ir suinteresuotų subjektų grupėmis. EESRK parėmė Komisijos pasiūlymą priimti specialų veiksmų planą, skirtą miškininkystės strategijai įgyvendinti. Regionų komitetas siūlė ištirti visas galimybes, kad *ES miškininkystės strategijai* būtų suteik-

tas teisinis pagrindas, kadangi šiuo metu visa ši sritis tapo pasaulinės svarbos. Šis komitetas taip pat pritarė Komisijos pasiūlymui iš naujo nustatyti Miškų nuolatinio komiteto veiklos gaires, kad jis galėtų dalyvauti rengiant ir įgyvendinant ES veiksmų planą ir palaikyti veiksmingus ryšius su valstybėmis narėmis.

Komunikatą Tarybai ir Europos Parlamentui *Dėl miškams skirto ES veiksmų plano* [11] Europos Bendrijų Komisija priėmė 2006 m. birželio 15 d. Jį rengiant buvo glaudžiai bendradarbiaujama su valstybėmis narėmis ir suinteresuotomis šalimis. Komunikate atsižvelgiama į *Europos Parlamento ataskaitą apie ES miškininkystės strategijos įgyvendinimą* ir susijusias Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto bei Regionų komiteto ataskaitas [9;10].

Veiksmų planu siekiama įgyvendinti šiuos principus:

- nacionalinės miškų programos sudaro tinkamą struktūrą tarptautiniams su mišku susijusiems išpareigojimams įgyvendinti;
- miškų politikoje vis svarbesni tampa globalūs ir keliems sektoriams aktualūs klausimai; tad veikla turi būti geriau derinama ir koordinuojama;
- reikia padidinti ES miškų sektoriaus konkurencingumą ir geriau tvarkyti ES miškus;
- dera laikytis subsidiarumo principo [11].

Juo siekiama keturių pagrindinių tikslų: 1) didinti ilgalaikį konkurencingumą; 2) gerinti ir saugoti aplinką; 3) kelti gyvenimo kokybę; 4) skatinti koordinavimą ir bendravimą. *Veiksmų planas* bus įgyvendinamas penkerius metus (2007 - 2011 m.). 2009 m. bus atliktas tarpinis įvertinimas, o galutinis – 2012 m. 2012 m. Tarybai ir Europos Parlamentui bus pateikta *Veiksmų plano* įgyvendinimo ataskaita. Bendradarbiavimas su suinteresuotomis šalimis dėl veiksmų plano įgyvendinimo Bendrijos lygiu dažniausiai vyks per Miškininkystės ir kamštienos patariamąją grupę. Komisijos ir valstybių narių veiklą įgyvendinant veiksmų planą koordinuos Miškų nuolatinis komitetas. Jis taip pat dalyvaus vertinant plano įgyvendinimą laikotarpio viduryje ir pabaigoje.

3. Miškų valdymas Europos Sąjungos valstybėse

Siekiant išryškinti miškų valdymo įvairovę, toliau nagrinėjamos to valdymo sistemos tiek senosiose, tiek naujosiose Europos Sąjungos valstybėse, kuriose taikomi skirtingi ūkininkavimo modeliai bei administravimo ir ūkinio valdymo metodai ir kurios įvairuoja miškų pasiskirstymu pagal nuosavybę bei kitais rodikliais. Pasirinktos šios valsty-

bės: Austrija, Čekija, Estija, Latvija, Lenkija, Lietuva ir Suomija. Šių šalių plotas ir bendrieji miškų rodikliai pateikti *1 lentelėje*.

Austrija. Austrijoje yra 3 lygių valstybinis miškų valdymas, kurį vykdo:

1. Federalinė žemės, miškų, vandens ūkių ir aplinkos ministerija (Miškų ūkio departamentas su 5-iais skyriais);
2. Miškų žinyba provinciniu (žemių) lygiu (9 miškų tarnybos);
3. Miškų žinyba rajoniniu lygiu (99 miškų inspekcijos) [21].

Ministerija formuoja bendrąją miškų politiką, tačiau žemių (Bundesländer) vyriausybės taip pat turi laisvę formuoti savitą miškų politiką, atsižvelgdamos į vietines sąlygas. Šioje ministerijoje yra Miško politikos ir informacijos, Miško mokyimo ir tyrinėjimų, Miško išteklių, Biudžeto reikalų, Miško teritorijos planavimo, Miško apsaugos bei Liūčių ir lavinų kontrolės skyriai.

Už teritorijas, tiesiogiai ir netiesiogiai susijusias su miškais arba miško ūkiu, yra atsakingi devyni federalinių provincijų (žemių) vyriausybių miškų skyriai. Šios institucijos atlieka *Miškų įstatymo* vykdymo kontrolę, paramos skirstymą, miškų mokyimo koordinavimą bei tvarko gamtos apsaugos ir medžioklės klausimus. Austrijoje *Miškų įstatymo* vykdymą ir kontrolę atlieka tos pačios institucijos, t.y. vykdymas ir kontrolė nėra atskirti. Provinciniai (žemių) įstatymai reguliuoja miško sodinimą, žemės ūkį, gamtos apsaugą ir medžioklės ūkį. Provinciniu lygiu veikia savivaldos organizacijos, vadinamos „rūmais“. Rūmai yra valstybinė įstatyminė organizacija. Visi žemės ir miškų savininkai laikomi Žemės ūkio rūmų nariais. Žemės ūkio rūmai turi galimybę daryti įtaką formuojant atitinkamos srities politiką [22].

Valstybinių miškų savininko funkcijas Austrijoje atlieka akcinė miškų ūkio bendrovė – „Austrijos federaliniai miškai“ - AFM (valstybė valdo 100 proc. akcijų). Ji yra finansiškai savarankiška. Svarbiausia veikla - medienos gamyba, tačiau dabartiniu laikotarpiu vis svarbesnės veiklos sritys tampa medžioklė, žuvininkystė ir turizmas. AFM valdymo struktūroje - 3 lygmenys: centro – 2 generaliniai direktoriai, valdyba ir priežiūros tarnyba; dalinių – 12 miškininkavimo vienetų; padalinių – 121 girininkija (vidutiniškai po 10 miškininkavimo vienetu) [21].

Valstybinių miškų valdymui parama - apie 130 mln. eurų per metus. Lėšos skiriamos iš Federalinės vyriausybės (61%), Federalinių provincijų (20%) ir vietinių tarpininkų (19%). Privatūs miško savininkai taip pa remiami valstybės [12].

1 lentelė. Kai kurių Europos Sąjungos valstybių bendrieji miškų rodikliai

	<i>Austrija</i>	<i>Čekija</i>	<i>Estija</i>	<i>Lietuva</i>	<i>Latvija</i>	<i>Lenkija</i>	<i>Suomija</i>
Šalies plotas, tūkst. km²	83,858	78,866	45,20	65,30	64,589	312,68 5	338,00
Bendrieji miškų rodikliai:							
Miškų plotas, mln. ha	3,96	2,637	2,016	2,016	2,923	89,178	20,1
Miškingumas, proc.	47,2	33,4	50,5	31,7	44,7	28,5	78
Bendras medienos tūris su žieve, mln. m ³	988	641	444	387,9	578	1761	2024
Vidutinis medienos tūris, m ³ /ha	295	245,8	180	197	198	209	88
Bendras metinis medienos prieaugis, su žieve, mln. m ³	27,3	20,9	12	12,5	198	44,976	81
Metinis medienos prieaugis, m ³ /ha	8,7	6,5	5,8	6,4	6,3	6,62	3,5
Metinis kirtimų tūris, mln. m ³	13,28	15,14	12,5	6,46	11,7	24,04	60
Miškų pasiskirstymas pagal nuosavybę:							
Privatūs miškai, proc.	72,0	23,1	36,0	31,0	50,9	16,4	61,0
Valstybiniai miškai (proc.)	16,0	60,0	38,0	49,8	45,5	78,4	25,0
bendruomenės miškai,	9,0						
provincijų miškai,	1,0						
Municipaliniai, proc.	2,0	15,4					
Regionų, proc.		0,2					
Universitetų, proc.		0,3					
Miško kooperatyvų, proc.		1,0					
Kiti privatūs miškai, proc.						1,0	
Nacionalinių parkų miškai, proc.						2,0	
Kiti visuomeniniai miškai, proc.						1,3	
Vietinių žinybų miškai, proc.						0,9	
Kiti miškai					3,6		
Miškai, rezervuoti nuosavybei grąžinti				19,2			
Privačios miško pramonės miškai			1,0				9,0
Savivaldybių ir parapijų miškai			25,0				5,0

Šaltiniai: [12 - 20; 35].

Privačių miškų savininkų asociacija atstovauja apie 600 savininkų, kurie turi 800 000 ha miško. Šių savininkų miškų plotai įvairuoja nuo 200 iki 30 000 ha. Asociacija susideda iš septynių federalinių asociacijų. Šios asociacijos užsiima konsultavimu bei narių informavimu ir siekia geresnių darbo sąlygų miškuose [22].

Čekija. Čekijoje miškų politiką formuoja, miškų teisės aktus rengia ir aukščiausią valstybinį miškų administravimą vykdo Žemės ūkio ministerija, o už įstatymų vykdymo priežiūrą atsakinga Aplinkos ministerija. Valstybinio valdymo struktūra yra trijų lygmenų: centrinio – Žemės ūkio ministerijos miškų ir kiti departamentai; regioninio – 13 regioninių tarnybų; lokalinio – 73 savivaldybių miško įstaigos [21].

Prie Žemės ūkio ministerijos įkurtas Valstybinis miškų institutas. Jis atsakinga už miškų inventorizacijas, miško plėtros regioninius planus, informacijos ir duomenų bazę, medžioklės ūkį ir miškų sertifikavimą.

Valstybinius Čekijos miškus tvarko, prižiūri, juose ūkinę veiklą vykdo valstybinė įmonė „Čekijos miškai“ (ČM). Tvarus miško ūkis yra svarbiausia šios miškų įmonės strategija. Ji siekia maksimaliai naudoti gamtinius išteklius, kad būtų nepriklausoma nuo valstybės biudžeto, ir nepažeisti medieninių ir nemedieninių miško funkcijų darnos. Įmonė turi trijų lygių valdymo sistemą, kurią sudaro: centrinė administracija ir 9 narių taryba, 13 regioninių inspektoratų ir 80 miško distriktų [23].

Šiuo metu ČM valdo 54 proc. (1 392 000 ha) visų Čekijos valstybinių miškų. Kasmet pagaminama beveik 7 mln. m³ medienos. Tai sudaro apie 72 proc. einamojo prieaugio. Įmonė įdarbina apie 4000 asmenų.

Be to, įmonė valdo saugomo kraštovaizdžio teritorijas. Jos sudaro net 28 proc. ČM valdomų miškų ploto (apie 400 000 ha). ČM taip pat prižiūri 849 smulkius specialiai saugomus regionus, iš kurių ypač saugomi Boubinsky ir Žofinsky miškai - seniausi rezervatai centrinėje Europoje [13].

Estija. Estijoje miško ūkis yra pavaldus Aplinkos ministerijai. Valstybinio miško valdymo ir miško savininko funkcijos yra atskirtos. Miško politikos detalizavimu, miško plėtros planu, nacionaline miško ūkio programa, konsultacijomis ir parama privačiam miško ūkiui ir medžioklei rūpinasi šios ministerijos Gamtos apsaugos ir miško ūkio departamentas.

Valstybei priklauso beveik 40 proc. Estijos miškų. Juos nuo 1999 m. valdo Valstybinis miško valdymo centras (RMK). RMK - valstybinė pelno siekianti institucija, mokanti mokesčius valstybės biudžetui iš medienos žaliavos pardavimo. RMK yra didžiulė institucija - čia dirba daugiau nei 1 200 žmonių. RMK vyriausioji valdyba yra įsikūrusi Taline. Jai pavaldūs 4 departamentai (Gamtos apsaugos departamentas, Miškininkystės departamentas, Sėjinukų departamentas ir Konsultavimo departamentas) ir 2 įmonės (Estijos gamtos turizmas ir Estijos miško augalai). Miškininkystės departamentas koordinuoja veiklą 5-iose miško valdymo regionuose, 66-iose miško rajonuose ir 10-yje medžioklės rajonų. Miško rajonai mišką valdymo ir tvarko. Miškų kontrolę koordinuoja Miško apžiūros valdymo centras [24].

Latvija. Latvijos miškų valstybinio valdymo struktūra yra trijų lygmenų: valstybinio - Žemės ūkio ministerija (2 departamentai), žinybinio - Miškų tarnyba (6 departamentai) ir vietinio - 23 regioninės miškų apygardos. Formuojant miškų politiką svarbiausią vaidmenį vaidina Žemės ūkio ministerijos Miškų politikos departamentas, o miško išteklių priežiūra rūpinasi tos pačios ministerijos Miško išteklių departamentas. Prie Ministerijos veikia Latvijos miško patariamoji tarnyba [21].

Už suderintos miškų ūkio politikos įgyvendinimą visuose šalies miškuose atsakinga Žemės ūkio ministerijai pavaldi Valstybinė miškų tarnyba (VMT). Ji susideda iš centrinės įstaigos bei 26 regioninių padalinių (jie suskaidyti į 197 miško rajonus) ir vykdo tris pagrindines funkcijas: miškų politikos įgyvendinimo, miško darbų (veiklos) kont-

rolės ir privačių miško savininkų informavimo bei mokymo. Ši Tarnyba tvarko miškų registrą. Be to, ji rūpinasi miško priešgaisrine apsauga ir ligų bei kenkėjų kontrole miškuose.

Valstybinius Latvijos miškus tvarko, prižiūri ir juose ūkinę veiklą vykdo akcinė bendrovė „Latvijos valstybiniai miškai“ (LVM). Šiuo metu LVM valdo 1,6 mln. ha žemės (iš jų 1,37 mln. ha miškų). Jos valdymo struktūrą sudaro trys lygmenys: centro - centrinė administracija; dalinių - miško regionai; padalinių - 97 miškų ūkio vienetai. LVM ekonominė veikla vykdoma atsižvelgiant į socialines ir ekologines miško funkcijas - tas, kurios garantuoja aplinkos stabilumą, svarbių kultūrinių paminklų, istorijos ir rekreacijos išsaugojimą [55]. LVM miško auginimo ir priežiūros išlaidas dengia savo pajamomis.

LVM rūpinasi miškais nuo pasodinimo iki realizavimo. Tam sukurtos specializuotos įmonės „Sėklos ir sodinukai“, „Miškai“, „Apvaliosios medienos pasiūla“ ir kt. LVM priklauso ir kitos giminingos veiklos sritys - rekreacinės paslaugos, medžioklės paslaugos ir dekoratyvinių medelių pardavimai. LVM valdomuose miškuose medienos prieaugis per metus - apie 7 mln. m³. Kasmet iškertama apie 4 mln. m³. Tai garantuoja stabilų žaliavos srautą Latvijos medienos apdirbamajai pramonei [25].

Lenkija. Lenkijoje laikomasi tipiškos trijų lygių miškų ūkio valdymo sistemos [14]. Už miško politikos formavimą atsakinga Aplinkos ministerija. Į ministerijos sudėtį įeina Miškų departamentas, kuris rūpinasi miškų įstatyminės bazės tobulinimu ir atlieka valstybinio reguliavimo funkcijas. Vals-tybės miškų ūkio politiką įgyvendina Generalinė valstybinių miškų direkcija. Už valstybinių miškų tvarkymą atsakingas miško įmonės „Valstybiniai miškai“ generalinis direktorius. Jam pavaldūs Generalinės direkcijos departamentai, iš kurių svarbiausieji yra Inspekcijos (kontrolės) ir Miško apsaugos. Generalinio direktoriaus plati valdžia, tačiau, prieš priimdamas sprendimus, jis tariasi su Valstybine miško taryba.

Už tvarų valstybinių miškų valdymą atsakingas generalinis direktorius, už privačių miškų - vaivadijų vadovai. Už gamtos apsaugą atsakingas Lenkijos nacionalinių parkų agentūros vadovas ir Miško valdymo ir geodezijos tarnybos vadovas.

Visos šalies valstybinių miškų teritorija padalyta į miško regionus. Kiekvienas regionas turi savo direkciją ir regioninį vadovą. Generalinės valstybinių miškų direkcijos pavaldumui priklauso 17 regioninių valstybinių miškų direkcijų ir 430 miško įmonės bei kitos miško ūkio sistemos institucijos - miško apsaugos, selekcijos ir genetikos, sėklų kontro-

lės ir t.t. Miško įmonės mažos – 17 - 18 tūkst. ha. Smulčiausi valstybinių miškų administracinio valdymo vienetai – miško rajonai. Juose tik 1 - 1,2 tūkst. ha miško [21].

Lietuva. Lietuvoje miškų politiką formuoja Aplinkos ministerija, tiksliau - jos Miškų departamentas). Miškų departamente yra keturi skyriai: Miškų ūkio plėtros, Miškotvarkos ir miško išteklių, Privačių miškų ir Miškininkystės. Svarbiausieji departamento uždaviniai yra formuoti miškų ūkio politiką ir strategiją, organizuoti ir koordinuoti jos įgyvendinimą bei siekti, kad miškai būtų tvarkomi pagal tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principus.

Miškų politiką įgyvendina Generalinė miškų urėdija prie Aplinkos ministerijos. Generalinę miškų urėdiją sudaro septyni padaliniai, iš kurių keturi (Miško atkūrimo ir apsaugos, Miško naudojimo ir Ekonomikos, finansų ir apskaitos skyriai bei Vidaus audito tarnyba) vykdo pagrindines, o kiti trys (Teisės ir personalo it Bendrųjų reikalų skyriai bei Buhalterinė tarnyba) – pagalbines funkcijas.

Valstybinius Lietuvos miškus tvarko, prižiūri ir juose ūkinę veiklą dabartiniu laikotarpiu vykdo 42 valstybės įmonės - miškų urėdijos.

Visų nuosavybės formų miškuose miškininkavimą kontroliuoja Aplinkos ministerijai pavaldus Valstybinės aplinkos apsaugos inspekcijos Miškų kontrolės skyrius bei aštuonių regionų aplinkos apsaugos departamentų miškų kontrolės skyriai.

Suomija. Miškų politiką Suomijoje formuoja Žemės ir miškų ūkių ministerija. Gamtos apsauga rūpinasi Aplinkos ministerija. Suomijai būdinga dviejų lygmenų miškų valdymo struktūra: nacionalinis – ministerija, regioninis – 13 regionų inspekcijų [21, 26].

Žemės ir miško ūkio veiksmų sfera Suomijoje aprėpia žemės ūkį, sodininkystę ir miškininkystę, žuvininkystę, medžioklę ir elnių auginimą fermose, kitas kaimo pramonės ir kaimo teritorijų vystymą, vandens telkinių valdymą ir naudojimą, žemės tyrimus, veterinariją ir jai artimus tyrimus, susijusius su gyvulių ir augalų sveikatingumu, bei gyvūninių maisto produktų kilme.

Žemės ir miško ūkių ministerijos Miško ūkio departamentas vadovauja ir plėtoja Suomijos miško politiką, tvarų miško valdymą, medienos produkcijos gamybą ir miško išteklių naudojimą, miško natūralios gamtinės įvairovės apsaugą.

Miško ūkio departamentas tiesiogiai vadovauja valstybės finansuojamiems miško valdymo ir tobulinimo projektams, taip pat miško planavimui ir organizavimui. Departamentas skatina suomiškos medienos naudojimą, vadovauja miško tyrimams ir

valstybinių miškų ūkinės veiklos optimizavimui, organizuoja tarptautinį bendradarbiavimą. Departamentas atsakingas už klausimus, susijusius su miško apsauga, miško apdorojimu, sėklomis, sodinukais ir jų prekyba, taip pat ES miško sektoriaus parama ir struktūrine politika.

Miško ūkio departamentui pavaldūs: Miško ūkio plėtros centras TAPIO (95 asmenys), 13 regioninių miško centrų (1 200 asmenų), valstybinė miško įmonė Metsähallitus (2 000 asmenų) ir Suomijos miško tyrimų institutas METLA (1 000 asmenų). Miško ūkio plėtros centras TAPIO aptarnauja miško organizacijas, teikdamas konsultacijas.

Valstybinius miškus valdo valstybinė įmonė Metsähallitus. Ji pavaldi Žemės ir miško ūkių ministerijai, bet gamtos apsaugos klausimais ji pavaldi ir Aplinkos ministerijai. Ši įmonė atsakinga už visą miško ūkį valstybiniuose miškuose, tačiau Metsähallitus neturi miško mechanizmų ar medienvežių. Šios paslaugos yra užsisakomos iš individualių miško ūkių įmonių pagal kontraktus. Metsähallitus valdo daugiau nei 12 mln. ha valstybinių miškų ir vandens telkinių, tarp jų ir saugomų teritorijų. Ji savo ūkinę veiklą finansuoja iš gautų pajamų.

Suomijos miško tyrimų institutas METLA apima visos šalies miškų tyrimų centrus bei tyrimų stotis ir atlieka aukštų standartų mokslinius tyrimus.

Miško valdymo asociacija yra miško savininkų valdžia, kurios tikslas - siekti miško ūkio pelningumo, praktikuojamo miško savininkų, tuo pat metu realizuojant ir kitus miško ūkio nustatytus tikslus, kaip kad siekti ekonominio, ekologinio ir socialinio miškų valdymo ir naudojimo.

Regioniniai miško centrai rūpinasi, kad būtų išsaugotas vertingas nacionalinis palikimas ateities kartoms. Jie rengia miško valdymo planus, kuriais siekiama susieti miško produktyvumo aspektus su rekreaciniu naudojimu bei kraštovaizdžio stabilumu.

Suomijoje veikia regioninės miško savininkų sąjungos. Jų tikslai - skatinti (remti) privatų miško ūkį ir apsaugoti privačius miško savininkų interesus bei vystyti kooperaciją. Regioninės sąjungos taip pat teikia konsultacijas ir atstovauja miško produktų prekybai [26].

Apibendrinus šiame skyrelyje pateiktą medžiagą, nagrinėtų Europos Sąjungos šalių, taip pat Lietuvos, miško ūkio valdymo sistemų pagrindinės charakteristikos palyginimui pateiktos 2 lentelėje. Analizuotose šalyse miškų politiką formuoja įvairios ministerijos: Estijoje, Lenkijoje – Aplinkos; Latvijoje, Čekijoje – Žemės ūkio; Austrijoje, Suomijoje –

2 lentelė. ES šalių miško ūkio valdymo sistemų charakteristikos

Šalys	Ministerija, atsakinga už valstybės miško ūkio politikos formavimą	Valstybės miško ūkio politiką įgyvendinanti institucija	Ūkinę ir komercinę veiklą valstybiniuose miškuose vykdanči organizacija	Miškų kontrolę vykdančios organizacijos
Austrija	Federalinė Žemės, miško, vandens ūkių ir aplinkos ministerija	Rajoninės valdymo žinybos. Kiekvienoje žemėje: Vyriausybės Miškų skyrius, rajonų miškų inspekcijos, miško priežiūros stotys	Akcinė miškų ūkio bendrovė „Austrijos federaliniai miškai“ (valstybė valdo 100 proc. akcijų)	Rajonų miškų inspekcijos
Čekija	Žemės ūkio ministerija	Miškų departamentas su trimis padaliniais	Valstybės įmonė „Čekijos miškai“	Miško ūkio departamento Priežiūros skyriaus regioniniai kontrolės padaliniai
Lenkija	Aplinkos ministerija	Generalinė valstybinių miškų direkcija	Regioninės valstybinių miškų direkcijos ir miškų įmonės	Vaivadijos, kurios šias teises deleguoja miškų urėdijoms
Lietuva	Aplinkos ministerija	Miškų departamentas	42 valstybinės miško įmonės	Regionų aplinkos apsaugos departamentai. Aplinkos apsaugos inspekcija
Latvija	Žemės ūkio ministerija	Valstybinė miškų tarnyba	Akcinė bendrovė „Latvijos valstybiniai miškai“ (valstybė valdo 100 proc. akcijų)	Valstybinė miškų tarnyba
Estija	Aplinkos ministerija	Gamtos apsaugos ir miško ūkio departamentas	Valstybės įmonė „RMK“	Aplinkos inspekcija, Apskričių aplinkos departamentai
Suomija	Žemės ir miško ūkio ministerija	Miško ūkio departamentas	Valstybinė miško įmonė „Metsähallitus“, samdanti privačias įmones, dirbančias pagal kontraktus	Regioniniai miškų centrai

daugiafunkcinės žemės, miškų, aplinkos. Kiekviena miškų ūkį reguliuojanti ministerija turi padalinį ar savarankišką įstaigą, tiesiogiai administruojančią ir kontroliuojančią visos šalies miškus ir miškų ūkį. Valstybinių miškų ūkinį valdymą, miškų ūkinę veiklą visuose šalies valstybiniuose miškuose vykdo viena ekonominė organizacija – valstybinė įmonė ar akcinė bendrovė [21].

Susisteminta ES šalių miško ūkio valdymo bei kontrolės institucijų struktūra išryškina didžiulę jų įvairovę. Tai reiškia, kad standartinio sprendimo ir galutinio varianto nėra. Todėl, siekiant optimalios Lietuvos miškų ūkio valdymo sistemos, reikia remtis kitų ES valstybių patirtimi, tačiau būtina ieškoti ir savų sprendimo va-

riantų, atsižvelgiant į Lietuvos istorinę patirtį bei tradicijas, realias ekonomines galimybes bei konkurencinę aplinką.

4. Lietuvos miškų ūkio valdymo kaita

Pereinant iš planinio į rinkos sąlygomis veikiančio ūkio valdymą ir prasidėjus miškų privatizavimo procesui, jau pirmaisiais metais po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo kilo plačiausios miškininkų diskusijos dėl Lietuvos miškų sistemos tolimesnės miškų ūkio valdymo raidos. Gana taikliai to meto išsūkius miškų ūkiui apibūdino A.Brukas, teigdamas, kad, kuriant naują miškų ūkio politiką, strategiją ir taktiką, būtina remtis:

istorine šalies miškų ūkio vystymosi patirtimi; užsienio šalių, visų pirma Skandinavijos, Vakarų ir Vidurio Europos šalių patirtimi; nauja teisine baze, įtvirtinančia naujus ekonominius, ekologinius ir socialinius santykius miškų ūkyje; miškų ūkio ekonomikos, paremtos rinkos principais ir ribotu valstybiniu reguliavimu, atgaivinimu; miškų ūkio ekologizavimu; nauja kadru rengimo ir mokslinių tyrimų politika; nauja nežinybine samprata, kad miškų ūkis yra Lietuvos ūkinės sistemos dalis, jos gyventojų socialinės ir ekologinės gerovės prielaida [27].

1990 m. birželio 18 d. ekonominės blokados sąlygomis įvyko pirmasis Miškų ūkio ministerijos vadovų, miškų ūkių direktorių, profsąjungos komitetų pirmininkų, mokslo ir mokymo įstaigų bei organizacijų vadovų pasitarimas, kuriame buvo svarstomas Respublikos miškų ūkio rekonstrukcijos 1991 - 2000 metais projektas. Taip pat apsvarstytas Vyriausybės nutarimas, kuriame nurodoma, kad „svarbiausias ministerijos ir jos valdomų įmonių uždavinys – didinti miškų produktyvumą, jų apsauginę galią, racionaliai naudoti ir saugoti visus miško išteklius, siekti, kad ateityje būtų tenkinamas medienos bei kitų miško išteklių Respublikos poreikis. Be kitų funkcijų, ministerija įpareigota (talkinant įmonėms) vykdyti ir visų Respublikos miškų panaudojimo, atkūrimo bei apsaugos kontrolę [28]. Tais pačiais metais buvo įgyvendinta radikali miškų ūkio reforma: iš dvejopu pagrindu veikiančių – biudžetinių miško auginimo ir ūkiskaitinių medienos ruošos ir miško įmonių padalinių įkurtos vientisos miškų ūkio įmonės. Tais metais likviduoti miško ūkio gamybiniai susivienijimai ir visoms miško įmonėms suteiktas miško ūkių statusas, t.y. įmonių, auginančių mišką ir naudojančių miško išteklius, statusas.

1990 m. spalio 27 d. Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Dėl Lietuvos miškų ūkio ekonominės reformos [29], kuriuo nustatyta, kad stačiojo miško kaina turi kompensuoti miško išauginimo bei priežiūros išlaidas. Nuo 1991 m. sausio 1 d. miškų atkūrimo, ugdymo ir apsaugos darbai pradėti apmokėti iš Miško auginimo fondo, sudaromo iš pajamų už statų mišką.

1992 m. sausio 27 d. Vyriausybė priėmė nutarimą *Dėl miškų ūkio valdymo ir miško ruošos* [30], kuriuo nustatyta, kad miškų urėdijoms, nacionaliniams parkams turi būti priskiriami žemės reformos metu neprivatizuoti miškai. Tų pačių metų birželio 1 d. Vyriausybės nutarimu Dėl žemės ūkio sistemos miškų perdavimo miškų urėdijoms ir nacionaliniams parkams [31] beveik 600 tūkst. ha priskirti urėdijoms ir nacionaliniams parkams. Tai leido sustabdyti šių miškų savavališką kirtimą.

Atsiradus daugiau privačių miškų, kilo būtinybė reglamentuoti ūkininkavimą ir privačiose valdose. 1992 m. birželio 2 d. Lietuvos Vyriausybės nutarimu patvirtinti Privačių miškų tvarkymo ir naudojimo laikinieji nuostatai [32].

1994 m. lapkričio 22 d. priimtas *Miškų įstatymas*. Šio įstatymo 1 straipsnyje nurodyta, kad „valstybės miškų politiką formuoja Lietuvos Respublikos Seimas, o ją įgyvendina Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliota Miškų ūkio ministerija“ [1]. Seimui priėmus *Miškų įstatymą*, keitėsi miškų urėdijų valdymas ir ekonominis reguliavimas.

Šalyje netylant diskusijai dėl miškų valdymo sistemos reorganizavimo, 1995 m. spalio 6 d. išplėstiniame Lietuvos miškininkų sąjungos (LMS) valdybos posėdyje vieningai priimtas kreipimasis „Dėl vieningos miškų valdymo sistemos išsaugojimo“. Jame sakoma: „Lietuvos Miškininkų sąjunga atkreipia Respublikos Prezidento, Seimo ir Vyriausybės dėmesį į apskričių formavimo pretekstu dangstomą eilinį mėginimą ardyti istoriškai nusistovėjusias Valstybės miškų valdymo struktūras ir tradicijas. Nepasisekusių ekonominės reformos ir daugelio ūkio šakų nuosmukio fone valstybinis miškų ūkis išliko normaliai funkcionuojantis, duodantis nemažų pajamų valstybei, teikdamas pakankamai žaliavų kitoms ūkio šakoms bei darbo vietų šalies gyventojams, kartu iš gaunamų lėšų užtikrinantis miškų atkūrimą ir apsaugą, jų socialinių bei ekologinių funkcijų stabilumą. Deja, kai kam dar matant „nenureformuotą“, „nenupolitizuotą“ ir sėkmingai besitvarkantį miškų ūkį, tiesiog knieti sugriauti ir jį“ [42]. Tas kreipimasis tuo metu sulaukė aukščiausias valdžios institucijas nuo sprendimo panaikinti Miškų ūkio ministeriją. Tačiau naujai išrinkto Seimo sprendimu 1996 m. gruodžio 12 d. Miškų ūkio ir Žemės ūkio ministerijos buvo panaikintos ir įsteigta Žemės ir miškų ūkio ministerija. Į jos sudėtį įėjo Miškų ūkio departamentas. Jį sudarė penki skyriai: Miškų ūkio strategijos, Miško išteklių ir miškotvarkos, Miškininkystės ir medžioklės, Valstybinių parkų ir draustinių, Privačių miškų. Generalinei miškų urėdijai prie Žemės ir miškų ūkio ministerijos vadovavo: Generalinis miškų urėdas ir du jo pavaduotojai. Joje įkurti šeši skyriai: Miškų atkūrimo, apsaugos ir tvarkymo, Ekonomikos ir finansų, Medienos ruošos ir prekybinių ryšių, Medžioklės ir rekreacijos, Buhalterija bei Bendrasis.

1997 m. balandžio mėnesį įkurta Valstybinė miškų ūkio inspekcija prie Žemės ir miškų ūkio ministerijos. Jos pagrindinis uždavinys – *Miškų įstatymo* laikymosi ir vykdymo kontrolė šalies miškuose. Lygiagrečiai Valstybinėje aplinkos apsaugos inspekcijoje prie Aplinkos apsaugos minis-

terijos veikė Miškų kontrolės skyrius. Jo pagrindinės funkcijos: kontroliuoti miškingumo didinimą, miškų išdėstymą ir kraštovaizdžio formavimą, atlikti miško naudojimo programų ekspertizę, kontroliuoti, kaip šios programos vykdomos, kaip laikomasi patvirtintų pagrindinio kirtimo normų, kaip miško valdytojai ir savininkai laikosi miškotvarkos projektų, naudodami ir atkurdami miškus, kaip laikomasi mažųjų gamtos turtų, grybavimo ir lankymosi miške taisyklių, tikrinti ir įvertinti miško išteklių naudojimą, atkūrimą ir apsaugą saugomose teritorijose, medienos ruošos ir kitos ūkinės veiklos įtaką miško ekosistemoms. Visa Inspekcija buvo finansuojama iš valstybės biudžeto, o Miškų kontrolės skyrius – iš Miško fondo.

Miškų ūkio žinybos prijungimas prie žemės ūkio nebuvo sėkmingas sprendimas. Pats žemės ūkis buvo draskomas daugybės problemų, strigo agrarinė žemės reforma, jos finansavimas. 1998 m. vasario 5 d. Lietuvos miškininkų sąjunga savo posėdyje svarstė Lietuvos miškų tarnybos sukūrimo galimybes, tačiau šiuo valdymo modeliu nebuvo rimtai susidomėta.

Miškų ūkio valdymo struktūra prie Žemės ir miškų ūkio ministerijos buvo gana trumpai – vienerius metus ir tris mėnesius. 1998 m. kovo 30 d. miškų valstybinio valdymo koordinavimas perduotas Aplinkos apsaugos ministerijai, kuri tais pačiais metais pavadinta Aplinkos ministerija.

Reorganizavus Miškų ūkio departamentą, prie Aplinkos ministerijos buvo įsteigtas Miškų ir saugomų teritorijų departamentas, o Valstybinė miškų inspekcija prijungta prie Valstybinės aplinkos apsaugos inspekcijos. Pagaliau ir miškų kontrolės srityje išvengta anksčiau minėto dubliavimosi. Valstybinės aplinkos apsaugos inspekcijos viršininkas tiesiogiai pavaldus ministrui. Išliko Generalinė miškų urėdija prie Aplinkos ministerijos. Esminis organizacinis pakeitimas buvo tas, kad miškus ir saugomas teritorijas pradėjo tiesiogiai kuruoti viceministras, kuris kartu buvo ir departamento direktorius. Taigi tarp ministro ir departamento direktoriaus nebeliko tarpininko.

Nuolatos sklandant reformų nuotaikoms, svarstant įvairius jos variantus, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. rugpjūčio 30 d. posėdyje buvo pritarta *Miškų ūkio valdymo reformos koncepcijai* [33]. Numatomos reorganizacijos esmė buvo ta, kad, siekiant išvengti tam tikro Miškų ir saugomų teritorijų departamento prie Aplinkos ministerijos ir Generalinės miškų urėdijos prie Aplinkos ministerijos funkcijų kartojimosi ir dubliavimosi, buvo siūloma šias institucijas pertvarkyti į vieną miškų ūkio valstybinio valdymo struktūrą. Be to, siūlyta

restruktūrizuoti miškų urėdijas – pertvarkyti jas į valstybės miško įmones, kurioms nepriskirta jokių valstybinio reguliavimo funkcijų: jos tik vykdytų ūkinę veiklą valstybiniuose miškuose. Buvo planuojama įsteigti Valstybinės miškų ir saugomų teritorijų tarnybos (departamento) regioninius padalinius, kuriems būtų perduotos miškų urėdijų privačių miškų tarnybų vykdomos funkcijos: leidimų miškui kirsti išdavimas, valstybės miško įmonių valdomų ir privačių miškų atkūrimo ir naudojimo priežiūra, metodinės ir konsultacinės pagalbos privačių miškų savininkams miško naudojimo, atkūrimo, priežiūros ir apsaugos klausimais teikimas ir kt. Tačiau ši reformos koncepcija, kaip nepakankamai pagrįsta, nebuvo įgyvendinta.

Ryškesnės miškų žinybos reformos prasidėjo 2001 m. balandžio 10 d., priėmus naują *Lietuvos Respublikos Miškų įstatymo* redakciją. Šio įstatymo 2 straipsnio 14 punkte apibrėžiama, kad „miškų urėdija – valstybės įmonė, turto patikėjimo teise valdanti, naudojanti valstybinius miškus ir jais disponuojanti įstatymų nustatyta tvarka, taip pat vykdanči juose kompleksinę miškų ūkio veiklą ir kitą įmonės įstatuose numatytą veiklą“. 5 straipsnio 3 punkte nurodoma, kad „valstybinė aplinkos apsaugos inspekcija ir jos teritoriniai miškų kontrolės padaliniai atlieka visų šalies miškų būklės, naudojimo, atkūrimo ir apsaugos kontrolės funkcijas“ [1].

Remiantis *Miškų įstatymu*, nuo 2002 m. sausio 1 d. suformuoti aštuoni teritoriniai miškų kontrolės padaliniai Valstybinės aplinkos apsaugos inspekcijos Miškų kontrolės skyriaus sudėtyje. Jiems deleguotos šios funkcijos: leidimų miškui kirsti išdavimas, valstybės miško įmonių valdomų ir privačių miškų atkūrimo ir naudojimo priežiūra, metodinės ir konsultacinės pagalbos privačių miškų savininkams miško naudojimo, atkūrimo, priežiūros ir apsaugos klausimais teikimas, privačių miškų savininkų mokymo organizavimas, privačių miško valdų miškotvarkos projektų koordinavimas ir miškotvarkos projektų derinimas.

2002 m. sausio 1 d. reorganizuotas Miškų ir saugomų teritorijų departamentas - įkurtas Aplinkos ministerijos Miškų departamentą ir Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos. 2003 m. gruodžio 18 d. priėmus *Miškų įstatymo pataisas* [25], Valstybinės aplinkos apsaugos inspekcijos Teritoriniai miškų kontrolės padaliniai nuo 2004 m. sausio 1 d. perduoti Regiono aplinkos apsaugos departamentams.

Atskyrus miškų politikos formavimo, ūkinės veiklos vykdymo ir kontrolės funkcijas, įkurtos ir dabartiniu metu veikia atitinkamos institucijos: Aplinkos ministerijos Miškų departamentas, Gene-

ralinė miškų urėdija prie Aplinkos ministerijos, Valstybinės aplinkos apsaugos inspekcijos Miškų kontrolės skyrius.

2005 m. sausio 1 d. Lietuvos valstybiniai miškai užėmė apie pusę visos miško žemės (1 041,8 tūkst. ha - 49,8 proc.). Aplinkos ministerijos reguliavimo sričiai priklausančios 42 miškų urėdijos ir 1 nacionalinis parkas administravo 1 359,4 tūkst. ha miško žemės plotą. Pagal *Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą* 684,5 tūkst. ha miškų grąžinti 232 tūkst. privačių savininkų (2005 m.). Tai sudaro 32,7 proc. visų Lietuvos miškų. Panaudojus rezervuotus 365 tūkst. ha nuosavybės teisių atkūrimui skirtus miškus ir baigus restituciją bei žemės reformą, nusistovės optimali, tradiciškai buvusi miško valdų proporcija [34]. Vykstant privatizavimo procesui, mažėja girininkijų (nuo 422 sumažėjo iki 409) ir eiguvų (nuo 1 253 iki 1 171). Dabar vidutinis girininkijos plotas - apie 3,4 tūkst. ha, o vidutinis eiguvos plotas - apie 1,2 tūkst. ha [35].

5. Lietuvos miškų ūkio valdymo tobulinimo aktualijos

5.1. Miškų urėdijų dydžio optimizavimas

Kaip minėta, per žemės reformą vykstant miškų privatizacijos procesui, natūraliai mažėja valstybinių miškų plotas, o kartu ir urėdijų administruojamų miškų plotas. Dar 2001 metais Generalinė miškų urėdija iniciavo urėdijų dydžio optimizavimo tyrimus. Buvo suformuota darbo grupė iš LŽŪU Miškotvarkos ir Matematikos katedrų darbuotojų. Darbo grupės atlikti tyrimai parodė, kad esant dabartinei urėdijų valdymo sistemai, didėjant urėdijų plotui, valdymo sąnaudos mažėja. Urėdijos plotui didėjant, ji tampa artimesnė optimaliai. Tačiau tie patys tyrimai rodo, kad, urėdijos plotui didėjant, miško ūkio intensyvumas mažėja dėl valdymo neapibrėžtumo didėjimo. Todėl, optimizuojant urėdijos dydį, reikia ieškoti kompromiso tarp šių kriterijų [36].

Tyrimo autoriai įrodė, kad valdymo neapibrėžtumą galima sumažinti mažinant urėdijos plotą arba didinant personalo kiekį, ir todėl optimizuotas urėdijos dydis turi būti susietas su pakankamu urėdijos valdymo darbuotojų skaičiumi. Kadangi ekonomiškai pagrįstas suminis visų urėdijų didžiausias valdymo darbuotojų skaičius yra apie 600, buvo parengti du galimi urėdijų reorganizavimo scenarijai: 1) urėdijų dydis mažinamas iki 15 - 25 tūkst. ha, o valdymo specialistų mažinama iki 6 - 12, visus

urėdijos darbus vykdant rangos būdu, sprendimus priimant urėdui ir jų įgyvendinimą organizuojant ir koordinuojant urėdijos specialistams; 2) urėdijos stambinamos iki 25 - 45 tūkst. ha, o valdymo specialistų paliekama – 15 - 21, visus urėdijos darbus vykdant mišriu – rangos ir ūkiniu būdu, sprendimus pagal kompetenciją priimant urėdams ir girininkams, sprendimų įgyvendinimą daugiausia organizuojant girininkams, tiesioginę kontrolę vykdant girininkams, o bendrąją – urėdijos specialistams. Optimalus urėdijos plotas, išlaikant esamą valdymo personalo struktūrą, bet sumažinus valdymo išlaidas, būtų 65 tūkst. ha. Priimtinas urėdijos ploto intervalas – 40 – 90 tūkst. ha“.

Tyrimo autoriai taip pat akcentavo, kad urėdijų gyvybingumas priklauso nuo kertamos ir parduodamos medienos kiekio, ir todėl prasminga urėdijos dydį grįsti kertamu tūriu. Žaliavinės medienos ruošos kartu su parduodamo nenukirsto miško tūriu optimalumo intervalas – 80 –180 tūkst. m³, išlaikant visą dabartinį personalą [58].

Tyrimo rezultatai pagrindžia išvadą, kad urėdijų reorganizaciją tikslinga atlikti pagal perspektyvinę metinę kirtimo normą ir pajamas už medieną, nurodant, kad urėdijos plotas nėra esminis urėdijos reorganizacijos rodiklis. Logiškas tyrimo grupės teigimas, kad, atlikus reorganizaciją, Lietuvoje turėtų išlikti 33 - 35 miškų urėdijos.

5.2. Diskusijos dėl miškų valdymo raidos, susietos su siūlymais privatizuoti valstybinius miškus

Valstybinių ir privačių miškų santykis daro įtaką visai miškų valdymo struktūrai, ir todėl iki šiol labai aktyviai diskutuojama, kokia miškų dalis turėtų būti privatizuota ir kaip tai atsilieptų tolimesnei miškų ūkio raidai. Siūlymai privatizuoti valstybinius miškus ar kitokiomis formomis perimti valstybinių miškų valdymą buvo teikiami nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Pavyzdžiui, 2001 m. sausio 15 d. Lietuvos miško savininkų asociacija (LMSA) teikė pastabas ir pasiūlymus LR Seimo Ekonomikos komitetui dėl *LR Miškų įstatymo pakeitimo įstatymo projekto*, siūlydama, kad valstybei turėtų priklausyti tik didelės apsauginės, ekologinės ir socialinės reikšmės miškai, kad valstybė skatintų ir remtų privataus miško ūkio plėtrą ir kad būtų atsisakyta nuostatų dėl valstybinės miškų nuosavybės dominavimo [37]. Panašių siūlymų LMSA teikė ir vėliau.

Siekiant objektyviau pagrįsti Lietuvos miškų ūkio valdymo pertvarkos tikslingumą, atskiros mokslininkų grupės atliko tam tikrus tyrimus ir

rengė neva mokslines, gana prieštaringas, ataskaitas. Valstybinių miškų kuo platesnio privatizavimo idėja ypač propaguota Lietuvos miškų instituto parengtoje tiriamojo darbo *Lietuvos miškų ūkio ekonominio reguliavimo tobulinimas valstybiniuose ir privačiuose miškuose* ataskaitoje [38]. Nuosaukiu dėl miškų privatizavimo pasisakė prof. R. Deltuvas vadovaujama darbo grupė.

Pasirodžius minėtai Lietuvos miškų instituto ataskaitai, kilo didžiulė diskusija ne tik profesiniuose leidiniuose, bet ir šalies dienraščiuose. Pasisakė ne tik profesionalūs miškininkai, bet ir privačių miškų savininkai, Lietuvai žinomi visuomenės atstovai. Oponentų nuomone, ataskaitai stigo mokslinio objektyvumo, jos autoriai apkaltinti tendencingumu ir šališkumu (pagrindiniai darbo vykdytojai buvo LMSA nariai). Lietuvos miškininkų sąjungos prezidentas nutarė, kad ataskaitoje pateiktos išvados apie miškų urėdijų ūkinės bei ekonominės veiklos rezultatus neparemtos miško ūkinės veiklos ir miško funkcijų valstybiniuose ir privačiuose miškuose mokslinės lyginamosios analizės rezultatais, todėl yra nepatikimos.

Diskusijai įgavus platų mastą, Lietuvos miškų instituto direktorius atsiribojo nuo siūlymų privatizuoti šalies valstybinius miškus. Jis teigė, kad „Lietuvos miškų institutas niekam nesiuolė minėto mokslinio darbo teiginių taikyti praktikoje, t.y. Lietuvos miškų institutas nėra pateikęs siūlymų privatizuoti Lietuvos miškus. Lietuvos miškų institutas nėra įgaliojęs minėto darbo vykdytojų ar kitų asmenų Lietuvos miškų instituto vardu teikti siūlymus dėl šio darbo rezultatų taikymo, todėl visi galimi tokio pobūdžio siūlymai laikytini privačių asmenų asmenine nuomone“ [43].

2006 m. „Mūsų girių“ pirmajame numeryje atspausdintame straipsnyje [39] teigiama, kad dabartiniu metu „nė vienoje Europos šalyje esantys valstybiniai miškai nėra privatizuojami. Vyksta netgi atvirkščias procesas. Švedijoje ir Suomijoje valstybinių miškų plotai didėja – jie išperkami iš privačių asmenų ir kompanijų. <...> Antra vertus, ne paslaptis, kad leidus privatizuoti valstybinius miškus, didžiąją dalį jų privatizuotų ne Lietuvos ūkininkai ar kiti Lietuvos piliečiai, o stambios užsienio firmos, kurių pagrindinis tikslas būtų medienos ruoša, gaunamas pelnas, bet jokių būdų ne investicijos į mišką – Lietuvos nacionalinį turtą“.

Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija buvo paskelbusi konkursą *Miško ūkio plėtros strateginiam planui iki 2010 m.* paruošti, kurį laimėjo Lietuvos žemės ūkio universitetas. Universiteto

darbo grupė, kuriai vadovauja prof. R. Deltuvas, tą planą turėjo parengti iki 2006 m. rugsėjo 15 d. Darbo grupė, išanalizavusi situaciją Europoje, konstatavo, kad per pastaruosius 10 - 15 metų 85 proc. miško valdymo sistemų struktūrų patyrė didelių pokyčių. Daugelyje šalių vietoj daugelio savarankiškų miškininkavimo subjektų suformuotas vienas miškininkavimo subjektas, veikiantis apsimokamumo principu, turintis žymiai mažiau padalinių negu iki reorganizavimo buvusių savarankiškų miškininkavimo subjektų. Visose Europos Sąjungos šalyse aukščiausiu lygmeniu atskirtas valstybinis ir ūkinis valdymas.

Atsižvelgdama į tai, kad pastaraisiais metais miškų ūkio aplinką stipriai veikia suintensyvėję globalizacijos procesai ir jau veikia stambūs miškų ūkių dariniai, darbo grupė konstatavo, kad būtina ieškoti optimalaus Lietuvos miškų ūkio valdymo varianto. Preliminariniame atliktos studijos ataskaitos variante siūlomos tokios galimos miško ūkio valdymo sistemos reorganizavimo alternatyvos [40]:

1. Nekeisti veikiančios valdymo sistemos;
2. Mažiau efektyviai veikiančias urėdijas prijungti ar sujungti su gretimomis;
3. Suformuoti stambius regioninius miškininkavimo vienetus;
4. Įkurti vieną valstybinių miškų įmonę.

Pirmoji alternatyva grindžiama tuo, kad šiuo metu veikiančios 42 miško įmonės dirba nenuostolingai. Miškininkavimo subjektų savarankiškumas skatina iniciatyvą geriau ir pelningiau dirbti. Tačiau kartu pripažįstama, kad miško aplinka pasikeitė: ji reikalauja stambesnių miško produkcijos tiekėjų. Dabartinės urėdijos yra smulkios įmonės ir gali tenkinti tik smulkių vartotojų poreikius. Dabartinės Europos Sąjungos medienos apdirbimo ir perdirbimo įmonės yra stambios, galinčios perdirbti kelis šimtus tūkstančių ir net kelis milijonus kubinių metrų medienos, todėl joms sunku bendradarbiauti su smulkiais medienos tiekėjais. Dabartinės urėdijos sunkiai gali tenkinti netgi stambesnių Lietuvos medienos pramonės įmonių poreikius.

Antroji alternatyva - mažiau efektyviai veikiančias urėdijas prijungti ar sujungti su gretimomis - yra nuosaikios, ilgalaikės permanentinės miško ūkio valdymo sistemos reformos būdas. Netgi dabartinės 42 urėdijos performavus į 25, jos vis tiek išliktų smulkios įmonės. Ši variantą galima taikyti tik kaip pirmos ir trečios alternatyvos atmainą: iš esmės paliekant veikiančią valdymo sistemą, panaikinti neefektyvias urėdijas ir toliau neefektingai funkcionuoti globa-

lizuotoje miško ūkio aplinkoje, tačiau tai tik laikinas sprendimas.

Igyvendinant *trečiąją alternatyvą - suformuoti stambius regioninius miškininkavimo vienetus*, - tikėtina, kad, vadovaujantis konkurencijos principu, šalies teritorijoje turėtų būti ne vienas, o keli konkurencingi miškininkavimo subjektai. Pagal potencialios medienos ruošos apimtis konkurencingas miškininkavimo subjektas turėtų apimti 100 - 150 tūkst. ha plotą, jo smulkesni padaliniai 6 - 10 tūkst. ha plotą ir elementarūs miškininkavimo vienetai 1 000 - 2 000 ha plotą. Pagal šiuos normatyvus Lietuvoje turėtų būti 9 miško įmonės, 136 jų padaliniai ir 680 pirminių miškininkavimo vienetų. Ši alternatyva turi pranašumų antimonopoliškumo ir konkurencijos požiūriu, tačiau sunkiau realizuojama dėl to, kad reikėtų įsteigti bei suformuoti regioninių miškininkavimo vienetų administracijas ir keisti dabar veikiančių miškų urėdijų statusą.

Ketvirtoji alternatyva - įkurti vieną valstybinių miškų įmonę – remiasi Europos Sąjungos šalių valstybinių miškų valdymo sistemų reorganizacijos pastarųjų 5 - 10 metų patirtimi, kad šalies valstybinius miškus turi valdyti viena miško įmonė – akcinė bendrovė arba valstybinė įmonė. Vokietijos miškininkai prie šios išvados priėjo po 10 metų trukusių tyrimų. Pasirinkus šią alternatyvą, Lietuvos valstybinių miškų valdymo sistemą galima pakeisti nedarant jokių struktūrinių pakeitimų. Pakanka tik pakeisti dabar veikiančių miško ūkio organizacijų statusą. Pagal *Miškų įstatymą* Generalinė miškų urėdija yra valstybinių miškų ūkio valdymo institucija, atliekanti valstybinių miškų savininko funkcijas, o miškų urėdija yra valstybės įmonė patikėjimo teise valdanti miškus ir vykdanči kompleksinę miško ūkio veiklą. Pakeitus Generalinės miškų urėdijos statusą į valstybinės miško įmonės, o miškų urėdijų – į savarankiškų įmonės padalinių statusą, pirmame etape jokių organizacinių pertvarkymų nereikėtų. Tolesnis įmonės struktūros tobulinimas būtų pačios miško įmonės reikalas. Tokiu keliu buvo kuriama Lenkijos valstybinė miškų tarnyba – Generalinė direkcija ir jos teritoriniai padaliniai buvo pertvarkyta į Valstybinę miško įmonę – Generalinę direkciją ir jos teritorinius padalinius.

Daugumos urėdijų specialistų nuomone, vidinio poreikio miškų ūkio valdymo reorganizacijai nėra. Manoma, kad reforma, siekiant skatinti stambų verslą, bus paranki tik didžiajam kapitalui. Jau dabar smulkią ir vidutinį verslą sunku konkuruoti su stambiais verslininkais.

Artimiausius miškų ūkio valdymo kaitos uždavinius, miškininkų nuomone, gana gerai apibendrina Generalinis miškų urėdas B. Sakalauskas straipsnyje „Ar būtina kopijuoti Europos šalių miškų valdymo modelį?“. „Sparčiai keičiantis gyvenimui, permainos neišvengiamos ir valstybiniame miškų sektoriuje. Tai galima vadinti ir nuoseklia, ilgalaikė reforma, kurios tikslas – tobulinti miškų valdymo metodus, diegti pažangias technologijas, gerinti ekonominius valstybinio miškų ūkio rodiklius, skiriant vis daugiau dėmesio gamtosaugai, rekreacijai. Dabar miškų urėdijos turi palyginti geras ekonomines galimybes atlikti numatytus privalomuosius miškų ūkio darbus. Bet ar turės tas pačias sąlygas po kelerių metų?“ [41]. Urėdo nuomone, artimiausiu metu daryti skubotų reformų valstybiniame miškų sektoriuje tikrai nereikėtų. Tačiau žinant, kad valstybinių miškų plotas sumažėjo beveik perpus, ateityje, vietoj 42 urėdijų, esamus valstybinius miškus optimaliai galėtų administruoti bent ketvirtadaliu mažiau miškų urėdijų. Dėl to sumažėtų valdymo išlaidos, efektyviau būtų panaudojami medelynai, brangi technika bei investicijos. Tiek jo, tiek kitų miškininkų nuomone, miškų urėdijoms reikėtų labiau išnaudoti esamus veiklos efektyvinimo rezervus dabartinėje valdymo struktūroje ir taip ruošti apgalvotoms reformoms ateityje.

Išvados

1. Tolimesnei ES valstybių narių miškų ūkio raidai svarbi Europos Sąjungos Tarybos patvirtinta *Europos Sąjungos miškininkystės strategija* bei Europos Komisijos patvirtintas *Miškams skirtas Europos Sąjungos veiksmų planas*, tačiau iki šiol ES nėra bendro miškų ūkio valdymo modelio, ir todėl nacionaliniai modeliai kuriami atsižvelgiant į vietines sąlygas, susiklosčiusias tradicijas ir bendrąsias ES miškų ūkio vystymosi tendencijas.

2. Lietuvoje formuojama ilgalaikė miškų ūkio politika, suderinta su kitų šalies ūkio šakų politikomis ir besiremianti šalies tradicijomis ir Europos Sąjungos teisinių normų, programų bei nacionalinių teisės aktų reikalavimais.

3. Lietuvoje iki šiol vyksta miškų ūkio valdymo optimizavimo kelių paieškos sprendžiant valstybinių ir privačių miškų santykio dilemą bei esamų urėdijų struktūrinių pertvarkymų tikslingumo klausimus. Tradiciškai iki šiol Lietuvoje dominuoja valstybiniai miškai, ir kai kurių suinteresuotųjų grupių teiginiai, kad daugumą valstybinių miškų būtina privatizuoti, iki

šiول nėra objektyviai pagrįsti. Todėl artimiausiu metu daryti esminių reformų valstybiniame miškų sektoriuje nereikėtų. Tačiau, kadangi valstybinių miškų plotas pastarąjį dešimtmetį sumažėjo beveik per-pus, ateityje vietoj 42 urėdijų esamus valstybinius miškus optimaliai galėtų administruoti bent ketvirtadaliu mažesnis skaičius miškų urėdijų.

Literatūra

- Lietuvos Respublikos miškų įstatymas. 1994-11-22, Nr. I-671. Nauja redakcija 2001-04-10, Nr. IX-240, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 35-1161.
- Council Resolution of 15 December 1998 on a Forestry Strategy for the European Union. *Official Journal*, C 056, 26-02-1999, 0001 – 0004.
- Lietuvos miškų ūkio politika ir jos įgyvendinimo strategija*. Vilnius, 2003.
- Vasiliauskas A. *Neramios miško dienos. Miškų valdymo politiniai aspektai*. Kaunas: Aušra, 1999.
- Deltuvas R. Europos miškų ištekliai ir jų tvarkymas. *Mūsų girios*, 2001, Nr. 5.
- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr.2494/2000 dėl priemonių, skatinančių atogrąžų ir kitų miškų išsaugojimą bei subalansuotą valdymą. 2000-11-07 <http://europa.eu.int/eur-lex/lt/dd/docs/2000/32000R2494-LT.doc>. [2006-10-08].
- Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui Ataskaita apie ES miškininkystės strategijos įgyvendinimą. 2005-03-10. <http://europa.eu.int/eur-lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0084:LT:HTML> [2006-10-08].
- Reports about Europe's Environment: Forestry. 1993-2005. http://reports.eea.eu.int/environmental_assessment_report_2003_10/en/kiiev_chapt_02_4.pdf [2005-03-24].
- Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Tarybai ir Europos Parlamentui dėl ataskaitos apie ES miškininkystės strategijos įgyvendinimą. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2006/c_028/c_02820060203lt00570065.pdf [2006-10-08].
- Regionų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Tarybai ir Europos Parlamentui dėl ataskaitos apie ES miškininkystės strategijos įgyvendinimą. <http://coropinions.cor.eu.int/coropiniondocument.aspx?language=lt&docnr=213&year=2005> [2006-10-08].
- Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui dėl miškams skirto ES veiksmų plano. 2006-06-15. http://ec.europa.eu/agriculture/fore/action_plan/com_lt.pdf#search=%22Ataskaita%20apie%20ES%20mi%C5%A1k%C5%B3%20strategijos%20%C4%AFgyvendinim%C4%85%22 [2006-10-08].
- Facts about Austria. 2002. <http://worldfacts.us/Austria.htm> [2005-02-03].
- Facts about Czech Republic. 2002. <http://worldfacts.us/Czech-Republic.htm> [2005-02-23].
- Forests in Poland. 2000-2005 http://www.lp.gov.pl/media/biblioteka/in_english/Forests_In_Poland_b.pdf [2005-02-10].
- Facts about Poland. 2002 <http://worldfacts.us/Poland.htm> [2005-02-06].
- Forest sector in Latvia. 2003 http://www.zm.gov.lv/data/forest_sector_engl.pdf [2005-02-23].
- Facts about Latvia. 2002. <http://worldfacts.us/Latvia.htm> [2005-02-15].
- Forest resources in European countries – Estonia. 2000. <http://www.efi.fi/fine/resources/estonia3.html> [2005-02-23].
- Ministry of Agriculture/ Estonian Forestry. 2004-03-24. <http://www.agri.ee/eng/> [2005-05-11].
- Forest.fi/ Forest facts. 2005 <http://www.forest.fi/> [2005-0512].
- Mažeika J. Valstybinių miškų valdymo modelio beišskant. *Mūsų girios*, 2006, Nr.7, 4-7.
- FAO Document Repository/ Forestry in Austria. 2000 http://www.fao.org/documents/show_cdr.asp?url_file=/docrep/w3722E/w3722e05.htm [2005-02-12].
- Forest Management Institute. 2003. <http://www.uhul.cz/en/> [2005-01-19].
- Niklus, T., Tymendorf, L., Svagzdyte. A. Efficiency analyses of forestry administration in Estonia, Lithuania and Poland. SLU, 2004.
- About Us - LVM - Latvijas Valsts Meži. 2005. <http://www.lvm.lv/eng/lvm/> [2005-01-12].
- Ministry of agriculture and forestry: Annual report 2003. http://www.mmm.fi/ministerio/toimintakertomu_kset/MMM_annual_report_2003.pdf [2005-02-12].
- Brukas A. Dabartinė padėtis ir perspektyvos. *Girios*, 1990. Nr.9, 18.
- Antanaitis V. Miškų ūkio pertvarkymas. *Girios*, 1990. Nr.8, 1.
- LRV nutarimas dėl Lietuvos miškų ūkio ekonominės reformos. 1990-10-27 Nr.326. *Valstybės žinios*, 1990-11-20, Nr.32-793.
- LRV nutarimas dėl miškų ūkio valdymo ir miško ruošos. 1992-01-27, Nr.47. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 11-294.
- LRV nutarimas dėl žemės ūkio sistemos miškų perdavimo miškų urėdijoms ir nacionaliniams parkams. 1992-06-01 Nr.414. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 22-656.
- LRV nutarimas dėl privačių miškų tvarkymo ir naudojimo laikinųjų nuostatų patvirtinimo. 1992-06-02 Nr. 419. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 23-682.
- Miškų ūkio valdymo reformos koncepcija. *Mūsų girios*, 2000, Nr. 9, 1.
- Kairiūkštis L. Dėl Lietuvos miškų statuso: valstybinis ar privatus miškas. *Mūsų girios*, 2005, Nr.7, 7.
- Lietuvos miškų ūkio statistika* 2005. Kaunas, 2005, 22.
- Činga G., Deltuvas, R., Mažeika J. Miškų urėdijų dydžio optimizavimas. *Mūsų girios*, 2002, Nr.2, 2-4.
- Gaižutis A. Dėl privataus miškų ūkio plėtros, *Mūsų girios*, 2005, Nr.3, 4-5.

38. Lietuvos miškų instituto 2004 metų veiklos apžvalga. Girionys, 2005.
39. Deltuvas R. Privatizuoti Lietuvos valstybinius miškus netikslinga. *Mūsų girios*, 2006, Nr.1, 6-7.
40. Pasiūlymai dėl Lietuvos valstybinio miškų ūkio valdymo sistemos tobulinimo. <http://www.gmu.lt/?pid=5> [2006-08-12].
41. Sakalauskas B. Ar būtina kopijuoti Europos šalių miškų valdymo modelį? *Mūsų girios*, 2006, Nr.8, 6-7.
42. Dėl vieningos miškų valdymo sistemos išsaugojimo. *Mūsų girios*, 1995, Nr.11, 2.
43. Ozolinčius R. LMI nesiūlo privatizuoti šalies valstybinių miškų. *Mūsų girios*, 2005, Nr.12, 14.

Vladislavas Domarkas and Algirdas Varapnickas

Forestry Development Trends in the European Union and Problems of Lithuanian Forestry Management

Summary

With reference to strategic documents of the European Union (EU) on forestry development and based on the analysis of experience of some EU states, also results of recent researches conducted in Lithuania and materials from expert discussions, this article analyses the forestry development trends in the EU and discusses possible variants for optimization of the Lithuanian forestry management system. The impact of *Forestry Strategy for the European Union* and the *EU Forest Action Plan* adopted by the Council of the European Union on the development of further forestry development of EU member states is discussed and it is emphasized that within the EU until now there is no uniform forestry management model and therefore national models are developed according to the local conditions, existing traditions and general trends of EU forestry development. It is shown that Lithuania is still in the search for ways to optimize its forestry management by looking for solutions to the dilemma of public-private forests ratio and to expediency of structural reforms of existing forestry districts.

DOI: 10.5755/j01.ppa.0.18.27114